

NA MARGO SOCIOLOGICKÉHO VÝSKUMU DEDINY V OKRESE OLOMOUC

Kolektív pracovníkov Katedry marxizmu-leninizmu Pedagogického inštitútu v Olomouci, vedený doc. A. Dvořákom, C. Sc., podujal sa splniť významnú sociologickú úlohu, zaradenú do štátneho plánu výskumu pod názvom *Vesnice okresu Olomouc v období rozvinuté výstavby socializmu a na prechode ke komunizmu*. O aktuálnych otázkach tejto úlohy i doterajších výsledkoch výskumnej činnosti v tomto zameraní rokovalo sa v dňoch 30. a 31. januára 1964 na sympóziu, usporiadanom OV KSČ a Pedagogickým inštitútom v Olomouci. Podujímame sa podať stručnú informáciu o niektorých otázkach tohto výskumu.

Cieľom spomenutej dlhodobej sociologickej výskumnej akcie podľa rámcového plánu a metodiky výskumu je získať poznatky o hospodárskej, triednej a politickej štruktúre dediny okresu Olomouc, o dynamike jej vývinu a zmenách v myslení obyvateľstva. V popredí výskumu je najmä objasniť vedúcu úlohu robotníckej triedy a KSČ, hlavné črty a perspektívy uvedomelého celospoločenského riadenia za socializmu, objasniť postup rozvoja socialistickej demokracie v komunistickú spoločenskú samosprávu. V zameraní na praktické potreby je cieľom výskumu navrhnúť celkové opatrenia na zlepšenie riadiacej práce na dedine, na zlepšenie starých a uplatnenie nových metód a foriem riadenia.

Celá problematika výskumu je rozdelená do štyroch tematických okruhov:

V prvom tematickom okruhu podujali sa organizátori výskumu vykonať analýzu súčasnej hospodárskej, politickej a triednej štruktúry dediny, zmien v myslení obyvateľstva a objasniť postavenie robotníckej triedy v tomto procese. Ďalej objasniť sústavu funkcie politických organizácií na dedine ako nástroj uvedomelého celospoločenského riadenia, ktorý umožňuje stále širší rozvoj samosprávnej aktivity pracujúcich. Dôležitým momentom okruhu tejto problematiky je sledovanie zjednocovania činnosti štátnych orgánov, dobrovoľných organizácií a riadiacej úlohy strany. Ťažisko skúmania v tomto okruhu spočíva v objasnení vedúcej úlohy robotníckej triedy a komunistickej strany v procese vytvárania beztriednej spoločnosti.

V druhom tematickom okruhu sa upriamuje pozornosť na rozbor aktívnej účasti ľudu na riadení hospodárskej a kultúrnej výstavby a na objasnenie zákonitostí rozvoja socialistickej demokracie a jej prechodu v komunistickú samosprávu. Pozornosť sa tu sústreďuje najmä na skúmanie zdokonaľovania foriem zastúpenia občanov v rôznych riadiacich orgánoch, rozvoja demokratických zásad volebného systému a na skúmanie všeludovej diskusie o základných otázkach komunistickej výstavby a návrhoch zákonov a iných právnych noriem.

Tretia tematická oblasť výskumu je zameraná na štúdium úloh a činnosti národných výborov s cieľom získať poznatky, ktoré by bolo možné využiť na zlepšovanie organizátorskej a výchovnej práce týchto orgánov ako hlavného článku v rozvoji socialistickej štátnosti. Osobitná pozornosť sa tu venuje štúdiu rozvoja socialistickeho právneho poriadku.

V štvrtom tematickom okruhu skúma sa postavenie a činnosť jednotlivých dobrovoľných spoločenských organizácií a proces odovzdávania niektorých funkcií štátnych orgánov týmto ustanovizniam.

Z uvedeného prehľadu niektorých čít problematiky tohto pozoruhodného sociologického výskumu vyplýva, že ide o značne zložitú problematiku, k skúmaniu ktorej organizátori výskumu pristupujú komplexne. Komplexný prístup k riešeniu nastolených problémov vyžaduje dôkladne a všestranne preštudovať početné a rôznorodé javy v zvolenej sfére zložitej spoločenskej skutočnosti a získať o nich objektívne fakty, na podklade ktorých bude možné vykonať kvalitatívnu i kvantitatívnu analýzu, a tak dospieť k proponovaným cieľom výskumu. Tento postup predpokladá sledovať vývin mnohých javov v dlhšej časovej perspektíve, napr. už od roku 1945, čo sa vo výskume aj uplatňuje. Preto je správne dlhodobé zameranie výskumu, ktorého ukončenie spracovaním monografických prác podľa jednotlivých problémových okruhov sa plánuje do roku 1970.

K pracovnej účasti na tejto náročnej výskumnej úlohe získal spomenutý kolektív aj ďalších odborných a vedeckých pracovníkov v mieste a okrem toho sa obklopil početnými spolupracovníkmi najmä z radov učiteľov ZDŠ, pracovníkov národných výborov i poslucháčov Pedagogického inštitútu v Olomouci. Výskumnú prácu tohto početného kolektívu sleduje a napomáha OV KSČ v Olomouci a v niektorých aspektoch aj KV KSČ v Ostrave.

Teoretickým východiskom výskumu sú všeobecné zásady a postulatívne ciele rozvoja našej spoločnosti, formulované XII. sjazdom KSČ a XXII. sjazdom KSSS. V projekte výskumu sa správne zdôrazňuje, „že riadenie spoločnosti na ktoromkoľvek stupni a v akomkoľvek rozsahu vyžaduje znalosť a posilnutie nielen javovej stránky, ale podstaty spoločenských procesov, vyžaduje rozhodovanie bez subjektivismu a náhodných postojov, ak sa veci nemajú vracat stále späť. K tomu totiž vedie prax živelných zásahov v rozhodovaní bez konkrétnej znalosti, ktorými sa vlastne len skúša ako na vec.“

Vo viacerých spracovaných a na sympóziu prednesených parciálnych prácach sa analýza empirických faktov, získaných výskumom, deje v relácii s krajskými, prípadne celoštátnymi štatistickými priemerami, čím tieto práce značne získavajú na cene. Napríklad na číselných údajoch sa ukazuje, že zo všetkých 10 okresov Severomoravského kraja sú v Olomouckom okrese najvyššie výnosy pšenice, raže, cukrovky, zemiakov a chová sa najviac ošípaných. V celokrajskom meradle sa tu vykupuje 18 % mäsa, 23 % mlieka, 27 % zrnín, 46 % cukrovky atď. To všetko pozitívne vplýva na životnú úroveň obyvateľstva okresu: je tu najväčšia sporivosť v kraji — 1537 Kčs na jedného obyvateľa, zatiaľ čo krajský priemer je 1105 Kčs. Na 100 obyvateľov pripadá 94 vkladných knižiek s priemerným vkladom 1643 Kčs. Podobná situácia je aj na iných úsekoch: napr. na 10 000 obyvateľov pripadá tu 21 lekárov, zatiaľ čo krajský priemer je 19 a celoštátny 18 lekárov (v USA pripadá na 10 000 obyvateľov 12 a vo Francúzsku len 9 lekárov).

Údaje týkajúce sa osídlenia okresu rozoberajú a hodnotia sa aj vo vzťahu k susedným štátom, čím sa dochádza k zaujímavým poznatkom. V priebehu historického vývinu vytvorila sa najmä v českých krajoch veľmi hustá sieť menších sídlisk (tab. 1).

V súvislosti s uvedenými údajmi poukazuje sa na fakt, že 59 % obyvateľov našej republiky býva v obciach do 5000 obyvateľov a že najmenšia skupina obcí do 2000 obyvateľov (s priemerným počtom 534 obyvateľov) predstavuje 91,3 % celkového počtu obcí v ČSSR. Správne sa z tohto stavu vyvodzujú ekonomické dôsledky a zdôrazňuje potreba regulovanej výstavby obcí s počtom 2000—3000 obyvateľov, ktoré sú výhodné nielen po spoločenskej, ale najmä po ekonomickej stránke.

Tento výskum — fakticky v začiatkovej fáze — priniesol už teraz mnoho zaujímavých

a pre spoločenskú prax užitočných postrehov, o ktorých pre stručnosť tejto zprávy nie je tu možné referovať.

Obsahová zložitost výskumného problému, komplikované vzťahy skúmaných zložiek vynútili si aplikovanie viacerých výskumných sociologických metód. V širokej miere sa pri získavaní empirických faktov využíva záznamový hárok (nazývaný tu ako „list šetření“), pomocou ktorého sa sústreďujú väčšinou fakty objektívnej povahy, predovšetkým údaje: o počte, sociálnom rozvrstvení a raste obyvateľstva obcí; o počte a rozlohe poľnohospodárskych usadlostí (od roku 1945); o politických stranách (1945); o zložení výboru Národného frontu; o zložení MNV, komisii MNV; o členskej a pôdnej základni:

Tabuľka 1

Stav roku 1958	Priemerná rozloha obce v km ²	Priemerný počet obyvateľov obce
ČSSR	8,98	951
Z toho: české kraje	7,27	884
Slovensko	14,52	1166
Nemecká demokratická republika	11,10	1800
Poľsko	32,60	2860
Ukrajinská SSR	34,60	2340
Olomoucký okres	7,88	996

JRD a jej vývine; o majetkových pomeroch JRD; o kultúrnych a osvetových zariadeniach a ich činnosti atď. Záznamové hárky sa dopĺňajú podrobnými popismi niektorých významných javov, napr. o založení JRD, o problémoch práce MNV a pod. Robia sa výpisky z novín, z obecných kroník, odborných a závodných časopisov, odborných publikácií a výpisky z materiálov OV KSČ, ONV a MNV. Okrem toho sa využíva interview s funkcionármi, riadené rozhovory s občanmi a dotazník. Všetky výskumné pomôcky pracovníci katedry niekoľkokrát prepracovali a sami ich vhodnosť vyskúšali.

Niektoré základné údaje získali výskumní pracovníci zo všetkých 126 obcí okresu. Po dôkladnej analýze vybral sa z tohto počtu reprezentatívny súbor 15 obcí, v ktorom sú zastúpené charakteristické typy obcí Olomouckého okresu. V tomto počte obcí sa prehľadne skúmajú nastolené problémy v celej ich šírke a zložitosti.

Ak sa žiada uviesť niektoré nedostatky tohto výskumného podujatia, sú to najmä nedostatky v jeho metodologickej koncepcii. Treba poukázať predovšetkým na to, že vzhľadom na mimoriadnu komplikovanost súčasného spoločenského vývinu našej dediny žiadalo sa dôslednejšie rozpracovať pracovnú hypotézu. Ak v popredí tohto výskumu sú problémy riadiacej práce na dedine, najmä problémy riadenia poľnohospodárskej veľkovýroby, tak v predbežnej teoretickej analýze výskumnej problematiky si bolo treba podľa nášho názoru dôkladne objasniť najmä tieto otázky ako súčasť pracovnej hypotézy: v čom spočíva riadiaca práca a ktoré sú jej podstatné znaky; ktoré prvky riadiacej práce na dedine priamo alebo nepriamo spôsobujú, že u značného počtu družstevníkov je vlašný vzťah k zdokonaľovaniu procesu poľnohospodárskej výroby; ktoré činitele v riadiacej práci a v akej miere prispievajú k rozvoju aktivity a iniciatívnosti družstevných roľníkov; do akej miery je zvyšovanie poľnohospodárskej výroby závislé od kvality riadiacej práce; ktoré vlastnosti a ktoré druhy pracovnej aktivity riadiacich orgánov sú predpokladom úspešného riadenia; aká je participácia dobrého alebo zlého riadenia na dobrej alebo zlej ekonomickej prosperite JRD a pod. Závěry rozboru týchto otázok by boli, domnievame sa, vo viacerých ohľadoch ovplyvnil voľbu ukazovateľov a momentov, ktoré treba skúmať

a boli by užšie a organickejšie primkli celý postup skúmania k otázkam poľnohospodárskej ekonomiky ako k problému základného významu.

Za určitý nedostatok treba považovať aj postup, že v niektorých prípadoch sa koncipujú všeobecnejšie závery na základe kusých a málo početných empirických faktov, čím tieto závery strácajú na presvedčivosti.

Napokon treba konštatovať, a to sa konštatovalo aj v závere sympózia, že túto vedecko-výskumnú činnosť spomenutého kolektívu i jej doterajšie výsledky treba hodnotiť ako cenný prínos k poznaniu života našej dediny a k riešeniu problémov jej ďalšieho rozvoja. Osobitne treba hodnotiť zvýšené pracovné úsilie pracovníkov katedry, ktorí napriek svojim značne vysokým pedagogickým úväzkom sa zodpovedne zhostili zložitej problematiky tohto výskumu a že do neho systematicky zapájajú svojich poslucháčov, čím výučbu marxizmu-leninizmu organicky spájajú s praxou a životom. Kladne treba hodnotiť aj to, že za účasti zainteresovaných odborníkov — agronómov, sociológov, právnikov organizujú kolektívne diskusie a hodnotenie hotových čiastkových prác a že aj takýmto spôsobom čerpajú poznatky pre zlepšovanie a prehlbovanie svojej vedeckovo-výskumnej činnosti.

M. Katriák

PODNETNÉ ROKOVANIE O POŇATÍ A VÝUČBE VEDECKÉHO KOMUNIZMU

Snaha po prekonaní dogmatickej stagnácie spoločenských vied je u nás stále intenzívnejšia. Preto aj v súčasnej kritike výučby marxizmu-leninizmu na vysokých školách vidíme veľa správneho. Nemožno neodsudzovať často sa opakujúce prednášky, ktoré hovoria o všetkom a o ničom, používanie planých fráz apogetického charakteru, ktoré nemôžu byť *návodom do života*, odtrhnutosťou výučby od charakteru vysokých škôl a charakteru budúceho povolania absolventov. Ani od roku 1957 u nás zavádzaná výučba *vedeckého komunizmu* — tretej, v období dogmatizmu nedoceňovanej súčiastky marxizmu-leninizmu — neprekonalá mnohé nedostatky výučby marxizmu-leninizmu. Ako životne dôležitá otázka ďalšieho rozvoja teórie vedeckého komunizmu javí sa úloha priblížiť vedecký komunizmus k teórii sociológie, k teórii riadenia, opierať výklad o výsledky prieskumov, o štatistiky, o hlbokú analýzu súčasnej štruktúry kapitalizmu a socializmu.

Týmto otázkam, najmä verejnému posúdeniu a prediskutovaniu makety pripravovanej populárnej príručky *Základy vedeckého komunizmu*, ktorú spracoval kolektív autorov pri Ústave marxizmu-leninizmu pre vysoké školy v Prahe a ktorá vyjde ešte v tomto roku tak v NPL, ako aj vo VPL, bolo venované štvordenné celoštátne sústredenie učiteľov marxizmu-leninizmu v dňoch 25.—28. februára t. r. v Lišne u Benešova. Príručka iste vyvolá v našej verejnosti veľký ohlas. Ide o prvú príručku svojho druhu v krajinách tábora socializmu, čo svedčí o avantgardnej úlohe našich pracovníkov v tejto oblasti. Preto sa na diskusii o makete zúčastnili aj zástupcovia z SSSR (kde zavádzajú vedecký komunizmus intenzívne do výučby na vysokých školách) i z MLR.

O štruktúre pripravovanej príručky len veľmi krátko: I. časť sa zaoberá predmetom, metódou a prehľadom doterajšieho vývoja teórie vedeckého komunizmu, II. časť, spolu 8 kapitol, má nadpis *Kapitalizmus* a III. časť obsahuje tak isto 8 kapitol, je venovaná otázkam budovania socializmu a prechodu ku komunizmu.

Niekoľko informácií o priebehu verejného posudzovania makety knihy *Základy vedec-*